

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ І РОЗУМОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ У СІМ'Ї НІКІТІНИХ

У статті розкрито роль педагогіки сім'ї Нікітіних у контексті розвитку системи дошкільної та шкільної освіти та показан вплив цієї методики на розвиток творчих та розумових здібностей дітей у сім'ї Нікітіних.

Серед значної кількості завдань, які постають перед сучасним українським суспільством, громадськістю, державою та школою, виховання здорового, творчого, інтелектуального та гідного покоління є чи ненайголовніше. На жаль неоднозначне, слабе політичне, соціальне та економічне становище молоді незалежної держави призвело до помітного зрушення ролі сімейної педагогіки у вихованні дітей, що не могло не призвести до резонансу у наукових педагогічних колах країни. Нині через намічений перехід від індустріального суспільства до інформаційного, до кожної людини висувуються все вищі запити і тому, природно, в педагогіці виникають або принципово нові підходи і розробляються нові методи, або відроджуються вже існуючі.

У нашому дослідженні ми звертаємось до педагогічної системи радянської багатодітної сім'ї Нікітіних, відомою тим, що протягом усього життя батько, Нікітін Борис Павлович, та мати, Нікітіна Олена Олексіївна, виростили сімох дітей, інтелектуально високорозвинутих гідних членів суспільства, за своєю власною новаторською методикою раннього розвитку дитини.

Мета статті – визначити вплив педагогіки сім'ї Нікітіних на розвиток творчих і розумових здібностей дітей.

Запропановані Б. Нікітіним у кінці 60-х років методи природнього розвитку і розвиваючі ігри дозволяли на третину скоротити час навчання дітей у школі. Звільнений час він пропонував використовувати для навчання дітей практично корисним навичкам та умінням, творчої діяльності. Він одним із перших відкрито виступав з різкою критикою існуючих шкільних програм, вказуючи на необхідність перегляду до 70 відсотків їх змісту та називав існуючу методичну систему дошкільної та шкільної освіти фабрикою по знищенню талантів та геніїв. Він завжди дотримувався гуманістичних традицій навчання та виховання дітей.

Незважаючи на умови тоталітарного режиму, педагога-новатора Б.Нікітіна не тільки не задовольняла існуюча педагогічна система виховання й навчання дітей, а й спонукала до пошуку нових педагогічних ідей з метою перебудови педагогічної системи освіти шляхом розвитку раннього творчого мислення дітей. У 1958 році він організував групу педагогів, щоб повторити досвід А. Макаренка, та, зустрівши в цьому ж році свою майбутню дружину, перетворив і власну сім'ю на експериментальний майданчик, одночасно продовжуючи наукові пошуки й педагогічну практику в школах та дитячих садках.

Тандем двох талановитих педагогів виростив сімох дітей, про яких казав академік Н. М. Амосов «Я побачив дуже кмітливих «вирішувачів проблем» з вільним та винахідливим мисленням, з гарно розвинутою мовою. Вони випереджали своїх однолітків за шкільною програмою хто на два, а хто на чотири роки». Важливо відзначити, що жоден із дітей Нікітіних не розлучився, не покинув сім'ї, не залишив дітей. Тобто за допомогою педагогічної системи Нікітіних виростають не лише добре творчо і розумово розвинуті люди, а й гідні, чесні, порядні громадяни, які «не зроблять підлості і не вийдуть у Рай за чужий рахунок», за словами О.О. Нікітіної [4].

Сучасні вчені дійшли висновку, що перші роки життя дитини найцінніші для її майбутнього й потрібно найповніше їх використовувати (О. Андрійчук, І.Бех, А. Богуш, С. Гончаренко, Зязюн І.А. тощо).

Чому розвиваюче навчання у ранньому розвитку дітей за системою Нікітіних таке успішне? По-перше, це доброзичлива обстановка в сім'ї. Свого часу В.О. Сухомлинський казав, що «...любов виховується любов'ю, повага – повагою, гідність – гідністю...», бо сім'я – це перше оточення дитини, від якої безпосередньо залежить її виховання. По-друге, це розуміння важливості розвитку дитини з перших років життя, сприйняття світу через органи чуття і через свободу: шляхом дослідження наданого простору, вільності рухів, що є стимулюванням інформації для мозку. По-третє, це спортивна орієнтація у вихованні, де спортивне знаряддя ввійшло у повсякденне життя дітей з раннього віку та й стали для них ніби середовищем існування нарівні з меблями та іншими домашніми речами. Сучасна статистика вказує на невтішні результати медичних обстежень дітей та юнацтва, де кожна друга дитина має фізичні вади з тих чи інших причин. Діти ж Нікітіних, змалечку ходячи босими по снігу, повзаючи по всій квартирі, згодом виконуючи неймовірні акробатичні вправи на домашніх тренажерах у бажаній кількості, хворіли разів у десять менше за своїх однолітків. Отже, що краще дитина розвинена фізично, то краще вона буде розвинена й інтелектуально. По-четверте, це необхідність надання свободи для творчості дітей без жодних спеціальних тренувань, зарядок, уроків. Як відомо, діти Нікітіних займались стільки, скільки хотіли, поєднуючи спортивні заняття з усіма іншими видами діяльності. У них постійно стимулювався та підтримувався пізнавальний інтерес [5].

Як пояснення до заклику виховувати дітей з наймолодшого віку, Б. Нікітін посилається на так зване „НЗМЕРЗ”, що розшифровується як „незворотне згасання можливостей ефективного розвитку здібностей”, підтверджене роботами шведського нейробіолога Холгера Хідена. Це означає, що у кожній здібності є певний момент максимальної ефективності. І якщо цей момент пропущено, а здібність не реалізовано, її потенціал поступово згасає. Саме тому важливо „побачити” в своїй дитині задатки тих чи інших здібностей вчасно і надати їй можливості для їх розвитку.

Головне правило успішності системи сім'ї Нікітіних: дитина вчиться, поки їй це цікаво. Дитині повинні дати широкий простір у виборі діяльності. Нікітіни ніколи не перевантажували дітей, не змушували їх щось робити та не встановлювали ніяких лімітів: все тільки шляхом власного прикладу, зацікавленістю та бажанням дитини, що призводило до неймовірних результатів.

Олена та Борис Нікітіни не ставили собі за мету навчити своїх малюків усьому якомога раніше. Вони помітили, що у дітей раніше розвиваються ті сторони інтелекту, для яких відтворені відповідні «випереджаючі» умови. В їх квартирі на стінах дитячої кімнати висіли карти півкуль, математичні таблиці, друковані та прописні літери, вимірювальні прилади, книги тощо. І перші враження дитини від 1 до 3 років можуть спонукати її інтерес до тієї чи іншої галузі знань і навіть розвивати певні навички. Головне завдання батьків - дати дитині великий простір у виборі діяльності, не тиснути, а дочекатись, коли дитина сама проявить інтерес до тієї чи іншої справи. Допомога дорослих повинна бути доброзичливою та ненав'язливою, котра не була би підказкою, але запобігала б перетворенню свободи в безнаказаність. Запорука успіху - прийняття батьками активної участі в житті своєї дитини, іграх, змаганнях, дозвіллі, але ж без крайностей. Нікітіни виділяли дві крайнощі у спілкуванні батьків з дітьми:

1. Надмірна організованість - неперервні заняття, розваги, ігри та брак часу для самостійної діяльності дитини - помилка, притаманна няням, вихователькам, бабусям, які звільнені від решти справ.

2. Запущеність - зведення спілкування з дитиною тільки до обслуговування дитини (нагодувати, напоїти, покласти спати). Це призводить до психологічного голодування і, як наслідок, до розумової відсталості [2].

Дитині дуже важливо взаємодіяти з батьками. Постійні заняття з дитиною не лише забезпечують їй емоційний комфорт, а й наповнюють спілкування «діловим» змістом, що загалом сприяє особистому зростанню малюка.

Педагогічна система Нікітіних повністю підходить до завдання сучасності. Останнім часом значно зросли обсяги інформації, якими має оперувати кожен член суспільства, через це, очевидно, найважливіше тепер не просто ознайомити людину з певними фактами і знаннями, а навчити її мислити, структурувати інформацію і обирати її не хаотично, а цілеспрямовано, розвиваючи в ній змалечку гнучкість розуму і дисципліну розумових процесів.

Як відомо, кожна дитина - це особистість зі своїм характером, поглядом, інтересами, почуттями, інтелектуальними та творчими здібностями. Саме тому педагоги Нікітіни вміло знаходили індивідуальний підхід до кожної дитини, спираючись ще і на її бажання та настрої. Вони, як, наприклад, і В.О.Сухомлинський, завжди орієнтувалися на те позитивне, що є в кожній дитині, створювали умови успіху для неї (шляхом спостереження за нею в процесі гри чи в повсякденному житті). Найкращим стимулом для розвитку малюка є похвала. Тому треба не забувати хвалити дитину за успіхи та не акцентувати увагу на невдачах [8].

Своїм досвідом вони довели, що найефективніший метод раннього розвитку дитини - це навчання через ігри, для чого і розробили цілу низку розвиваючих ігор, за допомогою яких виростили високоінтелектуальних та творчих дітей. Головною особливістю їх було об'єднання одного з основних принципів навчання - від простого до складного, і головна умова успіху - це те, що будь-які ігри бувають плідними, коли малюк грається в них із задоволенням, маючи простір для творчості та можливість вибору [3].

Дитяча гра - це моделювання подальшого дорослого життя дитини. Гра виконує функції самопрезентації, самовираження, самореалізації та розвитку самостійності та самоконтролю дитини (за умов якщо дитина приймає рішення самостійно) [1]. Саме у грі виявляються і розвиваються різні сторони особистості, задовольняються різні інтелектуальні і емоційні потреби, формується характер. Елемент напруги та змагання в грі надає їй певної етичної цінності, бо він випробовує гравця з усіх його боків: на винахідливість, сміливість, чесність (дотримання правил) та ін.

Характерні риси ігор за Нікітіними:

1.Кожна гра - набір задач, котрі дитина розв'язує за допомогою кубиків, цеглинок, квадратиків з картону, пластику, деталей конструктора і та ін.

2.Завдання до задач подаються дитині в різній формі (моделі) малюнка плоского в ізометрії, кресленні, письмовій чи усній інструкції, демонструючи різні способи передачі інформації.

3.В основі всіх ігор закладено принцип "від простого до складного."

4.Ігри мають широкий діапазон складності, що дозволяє дитині весь час іти вперед. Будуючи модель, дитина вчиться сама брати всю необхідну їй інформацію з реальної дійсності.

5.Ігри мають наочний розв'язок у вигляді простих речей, котрі можна побачити і потрогати. Таким чином, дитина може сама перевіряти себе і контролювати правильність виконання завдань.

6.Ігри - відкриті для вдосконалення. А можливість створювати нові варіанти завдань - це вже елемент творчості вищого рівня.

7.Завдання ігор дозволяють дитині досягати своєї "межі", де й відбувається найактивніший розвиток.

Крім того, в іграх є об'єктивний критерій, за яким можна бачити, коли дитина виросла з неї. Але й після цього залишаються дві істотні сходинки розвитку, такі як скорочення часу, протягом якого дитина виконує завдання та власна творчість, придумування нових моделей. Майже всі нікітінські ігри створені з багатьма рівнями складності, починаючи з 1-2 років і закінчуючи рівнями посильними не для кожного дорослого, чим і підтримується інтерес до виконання завдань з цих ігор з метою удосконалення власних можливостей.

Унікальність педагогіки раннього розвитку сім'ї Нікітіних полягає не в окремо змодельованих методах навчання та виховання, а є цілісною педагогічною системою, яка працює лише за умов дотримання всіх рекомендацій в загалом, тобто, щоб досягти бажаного результату за допомогою нікітінських ігор, недостатньо просто купити чи виготовити гру. Кубики та інше знаряддя - це просто фізична основа методу, а сам процес їхнього застосування з навчальною метою, відтворення доброзичливої атмосфери, підтримка, похвала, стимулювання дитини тощо - все це створює умови успіху для інтелектуального та творчого розвитку малечі.

Дуже важлива і відповідальна справа для кожної сім'ї – виростити і виховати дитину. На жаль, останнє багатьма неосвіченими сучасними батьками сприймається як не обов'язкове, а навпаки, вважається прерогативою виключно закладів дошкільної та середньої освіти. Але сім'я – це основа держави, в якій, як у дзеркалі, відображається суспільство зі всіма своїми вадами. Тобто завдяки сучасній педагогіці є повернути увагу до цієї проблеми, адже кожна сучасна держава потребує здорової, гідної, вихованої, інтелектуальної молоді. Та на шляху вирішення цього питання на допомогу приходять педагогічна методика сім'ї Нікітіних, вже широко розповсюджена в усьому світі. Їх 20-річний досвід довів, що розвиток творчих здібностей дитини ніяк не даремна справа, а чи не найголовніша.

Література

1. Бех І.Д. Духовні цінності розвитку особистості / Педагогіка і психологія №4 (14), науково-теоретичний та інформаційний журнал Академії пед. наук України. – 1997 - С.124-129
2. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Науково-методичний посібник. – К.: МАУП, 2000. – 312с.
3. Никитин Б. П. «Интеллектуальные игры». - М., 1994.
4. Никитин Б.П. “Мы, наши дети и внуки”. - М., 1989.
5. Никитин Б. П., Никитина Л. А, «Резервы здоровья наших детей» - М., 1989.
6. Никитин Б.П. “Ступеньки творчества, или развивающие игры” - М., 1988.
7. Педагогический словарь. - М., 1960. - Т. 1, 2.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. К.: Радянська школа, 1976. - т.4.
9. Фіцула М. Виховання почуття відповідальності у дітей в умовах сім'ї // Директор школи. – 1999. - №7. – С.2.

В статтє отмечена роль педагогики семьи Никитиных в контексте развития системы дошкольного и школьного образования и показано влияние этой методики на развитие творческих и умственных способностей детей в семье Никитиных.

The role of the Nikitins' pedagogic in the development of school and nursery educational system is shown in this article. And the influence of this method on the Hikitins' children development of creative and intellectual capabilities is shown.